

ותמהינן: אפשר, דבר שנצטער בו אותו צדיק, יבשל בו הוא עצמו?

ב-טו

ומאי היא שנצטער בו אותו צדיק?

דאמר רבא בר מחסיא, אמר רב המא בר

גוריא, אמר רב: בשביל משקל שני סלעים מילת⁷³⁶, שהוסיף יעקב ליוסף משאר אחיו, שעשה לו כתונת פסים, נתגלגל הרבר — וירדו אבותינו למצרים!⁷³⁷

אמר רבי בנימן בר יפת: רמז רמז לו⁷³⁸

העבד, שהם שלושים שקלים. והיינו — שלש מאות שקלים.

וצריך ביאור, איך שייכא נתינה זו לבנימין, הרי הכסף מגיע ליוסף!?

וביאר בתורה תמימה, דהכי פירושו: דמן הדין, היה צריך כל אחד מהאחים לתת ליוסף שלש מאות כסף, כפי החשבון המבואר, אך יוסף לא לקח מאתם. וא"כ, חשיב כאילו נתן הוא לכל אחד מהם שלש מאות כסף. ומאחר שבנימין לא היה במכירתו, לכן נתן לו שלש מאות כסף ממש.

ולפ"ז מיושבת קושיית המהרש"א [שהובאה להלן], אמאי לא חשש יוסף לקנאת האחים, במה שנתן לבנימין שלש מאות כסף? דבאמת נתן לכולם שלש מאות כסף. אלא שלאחיה היתה הנתינה — במה שלא לקח מהם את המגיע לו. ולבנימין שלא היה חייב לו — נתן את הסכום ממש. [והכי נמי איתא במהר"ש די אוזיידא בשם מהרי"ט צהלון, עיי"ש].

736. כתב רש"י במס' שבת [י' ע"ב, ד"ה משקל], דלאו דווקא נקט. וביאר המהרש"א שם, דהיינו משום דודאי דהיתה המילת יותר מב' סלעים. עוד הביא רש"י שם, דסביב פס ידו נתן המילת, ולא כל הכתונת.

737. הקשו תוס' [שם], הא בלאו הכי נגזר עליהם לרדת למצרים, דכתיב שאמר הקב"ה לאברהם בכרית בין הבתרים: "ועבדום וענו אותם!"?

ותירצו, דשמא משום הגזירה לבד — לא

היה נגזר עליהם עינוי כל כך, וע"י שהוסיף יעקב ליוסף — נתוסף עליהם עוד עינוי.

עוד תירץ המהרש"א, דאי לאו משקל ה' סלעים וכו', לא היה מתגלגל ירידתם למצרים ע"י עבירה זו של מכירת אחיהם, אלא בדרך אחרת, בלא עבירה.

וע"ע מה שכתבו התוס' שם בסוף הדיבור, ומה שכתב ע"ז מהרש"א בחידושי הלכות, ובמהרש"ל שם. ועיי' בשל"ה [ח"א על מסכת פסחים, במצה שמורה, ד"ה ברוך שומר] שכתב ביאור נפלא בדברי התוס'.

738. תמה במרומי שדה, הא אכתי יקנאו בו, וכי עליהם לדעת את הרמז?

ותירץ, דבאמת חמש חליפות דבנימין — היו שוות כחליפה אחת של האחים, ומשו"ה כתיב בדידהו "חליפות" מלא, ובדידיה "חליפת" חסר. ומה שנתן לו יוסף חמש חליפות — היינו כדי לרמוז לו הרמז. והכי נמי איתא במהרצ"ח.

ובעל מדרש שמואל כתב, דבאמת לא היה כאן ממש חשש שיקנאו האחים בבנימין, שהרי הוא אחיו היחיד מאמו. אלא שכיון שכבר נצטער יוסף בדבר זה, היה לו להרחיק הרחקה יתירה [וכדאיתא בשה"ש רבה: "מאן דנשיך ליה חויה — אפילו החבל מרעיד אותו"]. וע"ז תירץ רבי בנימין בר יפת: רמז רמז לו וכו'. והיינו, שכיון שרצה לרמוז לו רמז, לא חשש לקנאה רחוקה כזו.

א"נ, איכא למימר שאמר את הרמז הזה בפני כל האחים, שעתידי לצאת מבנימין בן וכו', ולכן לא היה מקום לקנאה כלל.

בנימין". אמר רבי אלעזר: כך אמר להם יוסף: כשם שאין בלבי על בנימין אחי, שהרי לא היה במכירתו, כך אין בלבי עליכם.

"כי פי המדבר אליכם". כפי — כן לבי [שאיני מדבר אחת בפה — ואחת בלב].

"ולאכיו שלח כזאת עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים".

מאי היא "מטוב מצרים"?

אמר רבי בנימין בר יפת, אמר רבי אלעזר: שלח לו יין ישן⁷⁴³, שדעת זקנים נוחה הימנו⁷⁴⁴.

"וילכו גם אחיו ויפלו לפניו". אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר: היינו

יוסף לבנימין, שעתיד בן לצאת ממנו, שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות⁷³⁹. שנאמר: "ומרדכי יצא בלבוש מלכות תכלת וגו'" [ומרדכי מזרע בנימין היה, דכתיב ביה: "איש ימיני"].

כתיב התם: "ויפול על צוארי בנימן אחיו".

ותמהינן: כמה צוארין הוו ליה לבנימין?⁷⁴⁰ אמר רבי אלעזר: בכח על שני מקדשים⁷⁴¹, שעתידין להיות בחלקו של בנימין — ועתידין ליחרב.

"ובנימין בכח על צואריו" — בכח על משכן שילה, שעתיד להיות בחלקו של יוסף — ועתיד ליחרב⁷⁴².

כתיב התם: "והנה עיניכם רואות ועיני אחי

"כמגדל דוד צוארך — זה בית המקדש וכו'". עיי"ש. ועיי" ברש"ש שהביא דצואר — זה בית המקדש, ממקראות אחרים.

742. תמה מהר"ץ חיות, מה היה לו לבכות, הרי עפ"י התורה הוא עתיד ליחרב, ועיקר מצות התורה היא, שיבנה המקדש בירושלים. כדאמרינן בסנהדרין [כ"א ע"ב]: "שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ וכו' ולבנות להם בית הבחירה"! [ומאי דאמרינן ביומא [ט' ע"א]: "מפני מה חרבה שילה וכו'" — איכא למימר, דמיירי בחורבן העיר שילה].

743. השפתי חכמים [בראשית מ"ה כ"ג] הביא בשם מהרש"ל, דילפינן לה מדכתיב "מטוב", דמשמע שאינו דבר חשוב כל כך, אלא ששלח ליעקב, לפי שעבורו הוא טוב, ולכן פירשו שהוא יין ישן, שדעת זקנים נוחה הימנו.

744. כתב השפתי חכמים [שם], דהיינו משום

739. והקשה המהרש"א, הא אכתי מעורר קנאה כמה שנתן לו שלש מאות כסף, ובוזה לא נזכר שרמו לו שום דבר?

ותירץ, דהחשש שיעורר קנאה, היה דווקא בבגדים שהם מתנה גלויה, דומיא דכתונת הפסים [וכ"כ בעל מדרש שמואל, דאפשר שאת הכסף נתן לו בצנעה, משא"כ גבי הבגדים, שהרי כשילבשם בנימין — יקנאו בו אחיו]. ועיי" בדרשות חת"ס [דרוש ל' טבת, דף פ"ב].

740. רש"י כתב דלא גרסינן להך תמיהא, שהרי דרך המקרא לכתוב צואר בלשון רבים. כמו: "על חלקת צואריו", "בכה על צואריו".

אבל המהרש"א כתב, דבכל נוסחאות הגמ' הכי איתא, וכן בכ"ר. והביא דפרש"י התם, דבאמת "צואריו" — הוי לשון יחיד, כמו "בעליו", "אדוניו". אבל "צוארי" — הוי לשון רבים. עיי"ש.

741. והכי איתא במדרש שה"ש [פרשה ד']:

ישראל ליוסף⁷⁴⁵.

"וינחם אותם וידבר על לבם". אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר: מלמד שאמר להם דברים שמתקבלין על הלב⁷⁴⁶.

והכי אמר להו: ומה עשרה נרות — לא יכלו לכבות נר אחד⁷⁴⁷, נר אחד היאך יכול לכבות עשרה נרות?

כתיב במגילה: "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר".

אמר רב יהודה: אורה — זו תורה⁷⁴⁸. וכן

דאמרי אינשי: תעלא [שועל], בעידניה, בזמן ששעתו מצלחת — סגיד [השתחוה] ליה.

ותמהינן: אמאי קרי ליוסף כלפי אחיו "תעלא"? וכי מאי בצירותיה דיוסף מאחווה [מאחיר]?

אלא, אי איתמר — הכי איתמר: כתיב: "וישתחו ישראל על ראש המטה". אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר: תעלא בעידניה — סגיד ליה. והכא שפיר קרי ליוסף כלפי ישראל "תעלא", ולהכי השתחוה

מכבים נר אחד, אלא אדרבה, מדליקין אותו יותר. וכן נעשה לי, שע"י המכירה — עליתי לגדולה! מהרש"א.

748. דהוקשה לחז"ל, וכי ליהודים בלבד היתה אורה, והרי האור משמש לכל העולם! לכן דרשו דהך "אורה" — זו תורה, שהיא אור המיוחד לישראל [בעל שואל ומשיב].

ובמגילת סתרים הקשה, וכי לא היה להם תורה עד אז? ועוד הקשה ברנת יצחק, אמאי נקראה "אורה" ולא נכתב בקרא "תורה"? ועיי"ש מה שכתב.

וביאר, דהא איתא בגמ' בשבת, דכפה עליהם הקב"ה הר כגיגית בקבלת תורה, ואמר רבא: אעפ"כ — הדר קבלוה בימי אחשוורוש. ופירש"י, דהיינו מאהבת הנס שנעשה להם. והיינו, דעל תורה שבכתב ענו כולם "נעשה ונשמע", לפי שאין בה יגיעה וצער. אבל על קבלת תורה שבע"פ — הוצרך לכפות עליהם הר כגיגית, לפי שאין לומד אותה — אלא מי שאוהב את הקב"ה בכל לבבו ובכל נפשו. ובימי אחשוורוש, מחמת אהבת הנס, קבלו ברצון אף תורה שבע"פ. ולהכי כתיב הכא "אורה", דהכוונה היא שבזמן אחשוורוש — הגיעה להם

דאמרינן בנדרים [ס"ו ע"א], דייך ישן טוב לבני מעיים. ורוב הזקנים בטבעם הם חולי מעיים, לכן דעת זקנים נוחה הימנו.

745. בדרשות החת"ס [לח' טבת, דף פ"ו] כתב, דודאי לא השתחוה יעקב ליוסף, אלא מדכתיב: "על ראש המיטה", דרשינן דהיינו שכינה. ועיי"ש מה שהביא בשם ההפלאה.

746. בספר עיני שמואל, הביא פירוש נחמד על מקראות אלו. דכתיב שאמר להם יוסף: "התחת אלקים אני, ואתם חשבתם לרעה, אלקים חשבה לטובה, למען עשה כיום הזה להחיות עם רב". והיינו, כי האחים לא עשו עם יוסף — רק מחשבה רעה שחשבו עליו. ומזה הגיע אליו טובה, שנעשה משנה למלך. א"כ, מהראוי שייעשה גם להם רעה — שתגיע ממנה טובה. וזה א"א לאדם לעשות, אלא רק להקב"ה.

וזהו שאמר להם יוסף: "התחת אלקים אני"? אתם חשבתם לרעה, אלקים חשבה לטובה וגו', א"כ, אף אנכי הייתי צריך לעשות לכם כך. וזה א"א בכח האנושי לעשות.

747. המשילם לנרות על פי הפסוק: "נר אלקים נשמת אדם". ואמר להם, הרי עשרה נרות אינם

הוא אומר: "כי נר מצוה ותורה אור".⁷⁴⁹
שמחה — זה יום טוב⁷⁵⁰. וכן הוא אומר:
"ושמחת בהנך".

ששון — זו מילה^{751 752}. וכן הוא אומר: "שש
אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב", והיינו
מילה, שניתנה במאמר — ולא בדיבור.

להיפך, כדכתיב: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה'
נקרא עליך — ויראו ממך".

וביאר עפ"י הא דאיתא במס' מגילה [י"ז
ע"א], דפעם אחת גזרה המלכות גזירה שלא
ימולו, הלך רבי ראובן בן איסטרובלי וכו' ואמר
להם: אדרבה, ימולו ישראל את בניהם לשמונה
— ויכחישו! ואם כן, אפשר שאדרבה, באמת
גזר המן על כל המצוות חוץ מהמילה, כדי
שיכחישו. וממילא, באמת מלו ישראל את
בניהם. אך הששון על המילה היה חסר, כי לא
עשו סעודה. לכן כעת, שנתבטלה הגזירה,
השלימו הששון של מילה.

752. כתב הרמ"א [סי' תרצ"ג סק"ד] בשם
המהר"ל, דאם יש מילה בפורים, נוהגין למול
אחר קריאת התורה, קודם מקרא מגילה. וטעמא,
משום דכתיב: "ליהודים היתה אורה", ולכן מלין
קודם, כדי שיהא התינוק בכלל יהודי.

ומהר"י סגל אמר סמך לזה, משום דכתיב:
"אורה ושמחה וששון", ואורה זו תורה, וששון
זו מילה, נמצא דנסמכה מילה לתורה, ולכן מלין
מיד אחר קה"ת. [וכתב במחצית השקל, דנ"מ
בין אלו הטעמים, בכפר שאין להם ס"ת].

ובערוך השלחן [סי' תרצ"ז] כתב טעם אחר
לדברי הרמ"א, והיינו, כדי שנוכל לקרוא במגילה
"וששון" — דהיינו מילה.

אבל בעל תרומת הדשן [סי' רס"ו] כתב,
דמלין אחר קריאת המגילה. שאין לך דבר
שמקרא מגילה נדחה מפניו — אלא מת מצוה
בלבד. וכ"כ בשו"ת רדב"ז [ח"א סי' רנ"א],
והביא לזה כמה טעמים. וכ"כ הפרי חדש [סי'
תרצ"ג].

ובמשנה ברורה [סי' תרפ"ז סק"ט] כתב,

גם אורה של תורה שבע"פ, לפי שאז קבלוה
ברצון.

ובפורת יוסף כתב, שהרי כל קביעת ימי
הפורים היתה רק כשהאיר ה' את עיניהם, ומצאו
לה סמך בתורה, כלשון הירושלמי [מגילה פרק
א' ה"ה]: "לא זזו משם, נושאיין ונותנין בדבר,
עד שהאיר הקב"ה את עיניהם ומצאו אותה
כתובה בתורה וכו'". להכי אמרו דאורה זו תורה.

749. איתא ברמ"א [סי' תרצ"ה ס"ב]: "טוב
לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל בסעודה.
וסמך לדבר: "ליהודים היתה אורה ושמחה",
ודרשינן: אורה — זו תורה".

750. ובתרגום איתא על האי קרא: "ולמיטר
שביא ומועדיא". ולכאוי האי דבש"ס שלנו לא
כתב גם שבת, היינו משום דלא מצינו חיוב
שמחה בשבת.

אמנם בספרי [בפרשת בהעלתך] איתא:
"וביום שמחתכם — אלו השבתות". ובב"י
[או"ח סי' רפ"א] איתא: "מ"ש ישמחו
במלכותך, פירש ה"ר כהן צדק, שסמכו על מ"ש
וביום שמחתכם ובמועדיכם, ואמרו: וביום
שמחתכם — זה שבת. וי"ל שעל זה סמכו
לומר: וישמחו בך כל ישראל מקדשי שמך".
ועיי' ברנת יצחק מה שכתב בזה.

751. הקשה החתם סופר בדרשות, מ"ט פרט
דווקא מצות מילה יותר משאר מצוות? ובשלמא
הא דנקט "ושמחה" — זה יו"ט, אתי שפיר,
שהרי התענו כיו"ט של פסח, וכעת חזרו לנהוג
שמחת יו"ט. וכן "ויקר" — אלו תפילין, הוא
רמז, שעד עתה פחדו מן הגויים, ותפילין מרמזין

שנאמר: ויאמר ה' אל אברהם ואתה את בריתי תשמור וגו' 753.

ויקר — אלו תפלין 754. וכן הוא אומר: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", ותניא, רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפלין שבראש, הגלויים לעין כל.

ועל כל מצוות אלו גזר המן שלא יעסקו בהן 755 [נגזר על אלו, לפי שהן עדותן של

ישראל. מהרש"א], ועתה חזרו לקיימן בפרהסיא.

כתיב: "ואת פרשנדתא וגו' עשרת בני המן".

אמר רב אדא דמן יפו: עשרת בני המן ומילת "עשרת" הכתובה אחריהם — צריך לממרינהו בנשימה אחת 756 757.

התורה בבחינת אמונה, ועתה, שהרגישו בחוש ממש — קבלוה באהבה.

755. ביאר בספר בחירת אברהם [הובא בשער בת רבים], דנרמזו שגזר על דברים אלו, במה שאמר המן: "ישנו עם אחד מפורד וגו'", דמה שאמר "מפורד" — היינו שהולכים וגולים למקום תורה. ומה שאמר "מפורד" — היינו במצוות מילה, שמפרידה בין ישראל לאומות. ומה שאמר: "ודתיהם שונות מכל עם" — היינו במצות תפלין.

ובעל מדרש שמואל כתב, דמה שגזר על ימים טובים, היינו כדאמרינן לעיל [י"ג ע"ב], שאמר למלך דמפקי ישראל לכולה שתא בשה"י פה"י, ולכן גזר עליהם. עיי"ש.

756. כתבו התוס', דהיינו דווקא לכתחילה, אבל בדיעבד — יצא. וכן פסק הרמ"א [תר"צ סט"ו]. וכתב שם עוד, דלכתחילה נוהגין לומר בנשימה אחת מ"חמש מאות איש" — עד "עשרת". וכתב הט"ו, דה"ט, משום שעשרת בני המן היו שרי חמשים על אותם חמש מאות איש, להכי צריך למימרינהו נמי בנשימה אחת.

[ואיתא שם במ"ב, דבכל המגילה יפסיק בין פסוק לפסוק רק כדי נשימה, מפני שצריך לקרותה כאגרת].

757. על פי זה, מבאר הרוגאטשובר [בעל צפנת פענח], מה שנהגו הקהל לומר את עשרת בני

דמנהג העולם למול קודם המגילה [וע"ע במ"ב סי' תרצ"ג סקי"ב].

753. כך פירש רש"י כאן. ובמס' שבת [ק"ל ע"א, ד"ה שש אנכין] פירש, ד"אמרתך" — היינו אמירה יחידה שקדמה לשאר אמירות [שניתנה קודם שאר המצוות], והיא מילה. והיא מצוה שישראל עושים וששים עליה, לפי שכל שאר המצוות — אינן מוכיחות כל שעה, שהרי תפלין ומזוזה וציצית אינן כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ, אבל מילה — מעידה עליהן לעולם. כדאמרינן בדרד, שראה עצמו ערום בבית המרחץ — ונצטער, אמר: אוי לי שאני ערום בלא מצוות. כיון שנזכר במילה — נתיישרה דעתו.

והוסיף שם המהרש"א, דלפי אותו מעשה דרוד, יתפרש סיפיה דקרא: "כמוצא שלל רב", דהיינו, שמוצא שלל רב בלא טורח מלחמה. וה"נ, מוצא בגופו את המילה תמיד — בלא טורח ומעשה כלל. משא"כ תפלין וכו', שאינן בלא עשייה.

754. יש להבין, א"כ, אמאי לא נקט קרא בפירושו: "ליהודים היתה תורה מילה ותפלין"? וביאר השפת אמת, דהיא גופא היתה הגאולה, שהרגישו עתה בנפשם שתורה — זו אורה, ומצות מילה — היא ששון, ותפלין הם — ויקר. והיינו דאמרינן [שבת פ"ח ע"א] דהדר קבלוה בימי אחשורוש. שמתחילה קבלו את

מאי טעמא?

ובתוס' הרא"ש פירש, דהיינו שצריך להגביה קולו.

עוד הביא הר"ן, ד"א דצריך לעשותה גדולה יותר משאר אותיות.

והריטב"א פירש, שצריך להגביה ראשה הכפוף — כלפי מעלה⁷⁶⁰.

מאי טעמא?

משום דכולהו כחד זקיפא אזדקיפו. שנתלו כולם בעץ אחד⁷⁶¹, זה למטה מזה.

אמר רבי חנינא בר פפא: דרש רבי שילא איש כפר תמרתא: כל השירות כולן —

משום דכולהו — בהרי הדרי נפקו נשמתייהו⁷⁵⁸.

אמר רבי יוחנן: וי"ו דויזתא, צריך למימתחה בזקיפא [קלשון] — כמורדיא דלברות [לברות] הוא שם נהר. ומורדיא הוא עץ שרב החובל מנהיג בו הספינה, להרחיקה מן האבנים ומן המכשולים. רש"י בבא מציעא פ"ז ע"א].

ובהך "למימתחה בזקיפא", ישנם כמה פירושים בראשונים:

הר"ן מפרש, דהיינו שצריך להאריך בקריאתה, ולא לחטוף⁷⁵⁹.

759. כתב במנות הלוי בשם הר' יהודה בן שושן, שהמפרש כן למד זאת ממה שסמכו מאמר זה למאמר ר' אדא דמן יפו, דעשרת בני המן צריך למימרינהו בנשימה אחת. וכתב הר"י די וידאש [הובא במהר"ש די אוזידא] דלישנא לא משמע הכי. ועוד, דאם כן לא הוה ליה למתנייה הכא גבי דיני כתיבה, אלא בפירקא תנינא, גבי דיני קריאה.

760. וכן הביא בעל מדרש שמואל בשם הר"י די וידאש, דאם היתה הכוונה שצריך לעשותה גדולה יותר משאר אותיות, היה לש"ס למימר: "צריך לאורוכי" [כדאיתא בגיטין פ"ה ע"ב גבי וי"ו דתרוכין]. אלא ודאי הכוונה ד"למימתחה" — שימתח את כפיפתה, ויעשנה ישרה כמקל. וכ"כ הט"ז [סי' תרצ"א סק"ג]. ובשער הציון שם [סקי"ד] הביא בשם הלבושי שרד, דעכשיו לא נהגו כן, אלא כדעת הרא"ש, שתהא הוי"ו גדולה.

761. במאירי איתא שנתלו כאחת, ובחבל אחד. וכתב בעל מדרש שמואל, דהא שנרמז דבר

המן בעצמם. דהיינו, משום דאיתא הכא, וכך נפסק בשו"ע, שצריך לומר את עשרת בני המן בנשימה אחת. והא דיוצאין בקריאת הבעל קורא מדין שומע כעונה, זהו דווקא לענין הקריאה עצמה, דע"י השמיעה — כאילו קרא בעצמו. אבל ענין נשימה אחת — אינו מתייחס לשומעים, ולכן צריכים לומר פסוקים אלו בעצמם. [אלא דיש להעיר, דהא תליא במחלוקת החזו"א [או"ח סי' כ"ט] ובית הלוי [על התורה. סוף ספר שמות], בגדר שומע כעונה, אם כל תנאי האמירה מתייחסים ג"כ לשומע — או לא].

אמנם יש אומרים טעם אחר, כדברי הרמ"א [ת"ר צ"ז], שכתב, דנהגו לומר פסוקי הגאולה בקול רם משום שמחה. וא"כ, גם פסוקים אלו הם פסוקי גאולה. ולכאור' תהיה נ"מ בין פירושים אלו, אם צריך שתהא מגילה כשרה לפניו — או לא.

758. עיין במהרש"א, שביאר היאך נפקא הך דרשה מקרא.

מאי טעמא?

שלא תהא תקומה למפלתן⁷⁶³ של שונאי ישראל⁷⁶⁴. שלא יהא להם מקום להרחיב צעדיו תחתיו⁷⁶⁵.

כתיב: "ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן

נכתבות כך: אריח, שהוא הכתב — על גבי לבינה שהיא החלק [ולבינה היא כפליים מאריח], ולבינה — על גבי אריח.

חוץ משירה זו, דהיינו עשרת בני המן, ושמות מלכי כנען שנפלו בידי יהושע, שבהן נכתב אריח על גבי אריח, ולבינה — על גבי לבינה⁷⁶².

וע"ע במ"ב שם [ס"ק כ'], ובשער הציון ס"ק ט"ז. ועיי' בשו"ת חתם סופר [ח"א סי' קפ"ט, ד"ה ומה שנתחדש], שמסיק כדברי הגר"א. וע"ע שם בסי' ק"צ.

763. לכאור' קשיא, הא אמרינן במס' גיטין [נ"ז ע"ב]: "מבני בניו של המן הרשע למדו תורה בבני ברק", חוינן שהיתה להם תקומה?! וכתב על זה החתם סופר [ח"א סוף סי' ק"צ], דהלא אמרו במס' ע"ז: "לא יהיה שריד לבית עשיר" — בעושה מעשה עשיר. וה"נ, הרמז הוא — שלא תהיה תקומה לכל העושים מעשה המן ובניו. וכשנתלו המן ובניו — כבר יצאו מהם אותם פרידות טובות שהיו עתידים להתגיייר. עיי"ש.

764. ולהכי נכתבת גם שירת האזינו כך, לפי שיש בה נמי מפלתן של עכו"מ. דכתיב התם: "ודם עבדיו יקום". מהרש"א.

765. כך פירש רש"י. והר"ן הביא דר"ת מפרש, דבאמת בין אריח ובין לבנה — כתב הם. אלא שזה גדול, וזה קטן. וה"פ: כל השירות כולן — אריח ע"ג לבנה וכו', דהיינו, שיטה ארוכה ע"ג קצרה, וקצרה — ע"ג ארוכה. חוץ משירה זו — שאריח ע"ג אריח, דהיינו תיבת "את" שהיא קצרה, ע"ג תיבת "את" שתחתיה. ולבינה, שהיא תיבה ארוכה יותר — ע"ג לבינה. דהיינו פרשנא ע"ג דלפון וכו' [כמו שאנו כותבים].

זה דווקא בוי"ו האחרון, שבמילת "ויזתא", היינו, לפי שגם לויזתא, שהיה האחרון, היה מקום פנוי לתלותו בעץ עם האחרים. ובו היתה ההוראה בשלמות, שהיה העץ ארוך כל כך, עד שכולם איזדקפו בחדא זקיפא.

762. עוד איתא במחבר [סי' תרצ"א ס"ד] גבי כתיבת עשרת בני המן: "וצריך לכתוב "איש" — בראש דפא, ו"את" — בסופה". והוא מירושלמי [פ"ג ה"ז].

וכתב שם הגר"א בהגהותיו, דמזה נמשך מה שכותבים עשרת בני המן בעמוד בפני עצמו, ובאותיות רבות. וכתב דשיבוש הוא, שהרי לא נמסר לנו לכתבו "בני המן בא"ב רבתא. ובאמת כוונת הירושלמי רק גבי תחילת וסוף שורה, ולא לגבי העמוד.

ובחיי אדם הרבה להשיג עליו, וכתב דהכא שכל הדף באותיות גדולות — שאני. ועוד, שהרי יכול לכתב כל המגילה ב"א שורות [כמנין השורות של עשרת בני המן], ואז לא יצטרך לכתוב באותיות גדולות, ואכתי יהא איש בריש דפא וכו' [אמנם בכל בו כתב בשם סי' התרומות, שצריך לעשות במגילה מ"ח שורות כס"ת. ובמס' סופרים פ"ב ה"ו איתא, דצריך לכתוב מ"ח שיטין בכל עמוד, או ששים — כנגד ששים רבוא, או ע"ב — כנגד ע"ב זקנים, או צ"ח — כנגד צ"ח קללות שבמשנה תורה]. ובדמשק אליעזר כתב, דלכתחילה, כדי לצאת ידי כל הדיעות — יעשה י"א שורות. עיי"ש.

הבירה הרגו היהודים וגו'". אמר רבי אבהו: מלמד שבא מלאך, וספרו על פיו. שהרי התחיל לדבר בלשון כעס⁷⁶⁶, וסופו שאמר: "מה שאלתך עוד ותעש".

"ובבאה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה על ראשו וגו' על ראשו ותלו אתו ואת בניו על העץ"⁷⁶⁷.

ותמהינן: "אמר"? הא "אמרה" מיבעי ליה למימר?! דלכאורה הכי הוא משמעות הכתוב, שבבואה לפני המלך, אמרה לו שמלבד הספר שאמר לשלוח לכל המדינות, ישוב מחשבתו הרעה וגו' [תוס'].

אמר רבי יוחנן: אמרה לו: יאמר בפה — מה שכתוב בספר⁷⁶⁸.

"דברי שלום ואמת". אמר רבי תנחום, ואמרי לה אמר רבי אסי: מלמד שמגילה צריכה שרטוט כאמותה של תורה, דהיינו כספר תורה עצמו⁷⁶⁹.

"ומאמר אסתר קיים". מאמר אסתר אין, ואילו "דברי הצומות וזעקתם" דכתיב לעיל מיניה — לא קיים?

אמר רבי יוחנן: האי "קיים" — אדקרא

וטעמא, כמו שקיר הבנוי בצורה כזו, הרי הוא מט ליפול. הכא נמי — שלא תהא תקומה למפלתן.

766. כתב המהרש"א, דמרש"י משמע, דילפינן לה מדאמר לה בסוף: ומה שאלתך עוד ותעש, משמע שהתחיל בלשון כעס. וכתב דאין הכרע לזה כל כך. והביא עוד פירוש, דילפינן לה מזה שחישב את מספר ההרגים, ואמר: בשושן הרגו חמש מאות איש, ואת עשרת בני המן, חוץ ממה שעשו בשאר מדינות. משמע שהיו הרבה בעיניו — וכעס.

767. במנות הלוי [ט' כ"ג] כתב על דרך הלצה, דקאמר המלך, שכל מה שעשה וחשב המן, יכתב בספר, ויתלוהו בצוארו על ראשו, וככה יתלוהו על העץ כדי להודיע שעבור זה נתלה.

768. ורש"י לא גרס "אמרה לו". אלא: "אמר רבי יוחנן, יאמר בפה מה שכתוב בספרים". ופירש דכך הוא סדר המקראות: "וקבל היהודים את אשר החלו לעשות, כי המן בן המדתא וגו', ובבאה לפני המלך אמר עם הספר וגו'". והיינו, שמרדכי כתב אליהם שיעשו פורים, כי המן בקש

לאבדם. ומה שבאה אסתר לפני המלך להתחנן לו — כל זה יאמר שנה בשנה "עם הספר", דהיינו, שתהא מגילה כתובה לפניהם בשעת קריאה. [אבל במגילה פירש רש"י ד"אמר עם הספר", היינו שאחשוורוש צוה בפיו לכתוב ספרים שתשוב מחשבתו הרעה של המן]. והריטב"א פירש, דאפשר שבקשה אסתר שיתנו להם רשות לקבוע זכירה זו לדורות, ולא תיחשב לאחשוורוש לגנאי. או שבקשה ממנו שיכריזו הכרוזים כן, כדי שיתייסרו השומעים ולא יוסיפו כדבר הזה.

769. כך פירש רש"י, וכ"כ הריטב"א, עיי"ש. אבל תוס' במנחות [ל"ב ע"ב, ד"ה הא] כתבו, דס"ת א"צ שרטוט, והך "אמתה של תורה" — היינו מזוזה. ונקראת כך, לפי שיש בה קבלת עול מלכות שמים [ובתוס' הרא"ש כאן כתב: "דהוא עיקר האמונה והיראה וקבלת עול מלכות שמים"]. והביאו התוס', דמהירושלמי משמע כרש"י.

עוד כתבו שם, דר"ת סובר, דס"ת בעי שרטוט משום "זה א"לי ואנוהו". עיי"ש. וע"ע ברא"ש בהל' ספר תורה [סי' ז'].

דלעיל מיניה נמי קאי, והכי קאמר קרא: דברי הצומות ומאמר אסתר — קיים דברי הפורים האלה.

"כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשוורוש וגדול היהודים ורצוי לרוב אחיו". רצוי לרוב אחיו — ולא לכל אחיו⁷⁷⁰. מלמד שפירשו ממנו מקצת פנהדרין⁷⁷¹, כיון שבטל מדברי תורה⁷⁷² ונכנס לשררה.

אמר רב יוסף: גדול תלמוד תורה — יותר מהצלת⁷⁷³ נפשות⁷⁷⁴. דמעיקרא חשיב ליה למרדכי בתר ארבעה אינשי, ולבסוף — בתר חמשה.

דמעיקרא, בימי כורש, כשעלה זרובבל מן

הגולה ומרדכי עמו, כתיב: "אשר באו עם זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן" — חזינן דחשיב למרדכי בתר ארבעה.

ולבסוף כתיב: "הבאים עם זרובבל ישוע נחמיה עזריה רעמיה נחמני מרדכי בלשן" — אחשביה קרא בתר חמשה.

אמר רב ואיתימא רב שמואל בר מרתא: גדול תלמוד תורה — יותר מבנין בית המקדש.

שיש לתמוה, אמאי לא עלה עזרא עם זרובבל בימי כורש, אלא רק בשנה השביעית לדריוש האחרון, לאחר שנבנה הבית?

מי שאין תורתו חשובה כל כך, שהוא יבטל מתלמודו. וזהו מה שראו הסנהדרין, שאין תורתו חשובה כמו היושבים לפניו, לכן פירשו ממנו מקצת, ועשו אותו חמישי לסנהדרין. עיי"ש.

773. בטור יו"ד בסוף סי' רנ"א איתא, גבי היכא דיש להם ממון או לת"ת או להצלת נפשות — הצלת נפשות עדיפא מתלמוד תורה.

והביא שם הב"ח, דהקשה מהרש"ל, הא אמרינן הכא דגדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות?

וכתב הב"ח דלק"מ. דהכא לא קאמר אלא דגדול הוא העוסק בתורה להחשיבו ולהקדימו, יותר ממי שעוסק בהצלת נפשות, שאינו חשוב כל כך כמו העוסק בתורה. אבל להוציא ממון — פשיטא דהצלת נפשות קודם, דאין לך דבר העומד בפני פקוח נפש. ועיי' בשו"ת חיים ביד [למהר"ח פלאגיא] סי' קכ"ו שהאריך בזה.

774. כתב החפץ חיים בספר תורת הבית [פרק ה'], דהיינו, דאע"ג דודאי דהצלת נפשות דוחה תלמוד תורה, ואפילו מצוה אחרת קטנה, כשאי

770. כתב במדרש שמואל [על מס' אבות] על המשנה "כל שרוח הבריות נוחה הימנו — רוח המקום נוחה הימנו": "ואמר [התנא]: כל שרוח הבריות, ולא אמר "כל שרוח כל הבריות נוחה הימנו", [לפי] שאין אדם יכול להיות נוח ורצוי לכל הבריות. וכן במרדכי אומר: "ורצוי לרוב אחיו" [ולא לכל אחיו]. אלא, יהיה רצוי לרוב, ואין לחוש למיעוט".

771. כתב הכתב סופר, דיש לומר, שדרשה זו באה לספר דווקא בצדקתם של מרדכי והסנהדרין. והיינו, שהסנהדרין לא נשאו לו פנים במילי דשמיא, וגם מרדכי לא ביקש זאת מידם, ולא השתדל אצל המלך שימנוהו ראש עליהם. והיינו דכתיב: "כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשוורוש וגדול ליהודים", ועם כל זה, "רצוי לרוב אחיו" — ולא לכולם.

772. הכתב סופר [בפרשת קרח] מביא בשם אביו החתם סופר, דאמנם ודאי שמי שיש בידו לסייע בהצלת נפשות, צריך להניח תלמוד תורה — ולעסוק בהצלת נפשות, מ"מ בשמים בוחרים

אלא, שהיה עזרא לומד תורה מפי ברוך בן נריה, וכל זמן שברוך בן נריה קיים בכבל, לא הניחו עזרא ועלה.

אמר רבה אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא: גדול תלמוד תורה — יותר מכבוד אב ואם⁷⁷⁵.

מנלן?

שהרי על כל אותן י"ד שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר⁷⁷⁶, ולמד שם תורה — לא נענש על שלא כיבד את אביו באותן שנים. ואילו על שאר השנים שנשתהה יעקב בבית לבן ובדרך — נענש⁷⁷⁷.

ומנלן הא?

ר"א דאמר מר: למה נמנו בתורה שנותיו של ישמעאל? מה לנו למנות שנותיהם של רשעים⁷⁷⁸?

אלא, כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב. שעל ידי מנין שנות ישמעאל, אנו למדים באיזה פרק משנות יעקב, עברו עליו כל הקורות והמוצאות אותו. וכדלהלן:

דכתיב: "ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלושים שנה ושבע שנים".

וכמה קשיש ישמעאל מיצחק? ארביסר שנין. דכתיב: "ואברהם בן שמונים שנה ושש שנים בלדת הנר את ישמעאל לאברהם", ועוד כתיב: "ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו". חזינן דיצחק נולד י"ד שנה אחרי ישמעאל.

וכתיב: "ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם" [את יעקב ועשיו].

בר כמה הוא ישמעאל כדאתיליד יעקב? בר שבעים וארבעה. שהרי הוא היה קשיש מיצחק י"ד שנה, כדארמן.

שנים בבית לבן. ומסברא אמרינן, שבאותן י"ד שנים — היה בבית מדרשו של עבר, שאין מפורש בקרא מה עשה באותו זמן, ומסתבר שהיה לומד תורה שם. מהרש"א.

777. והקשה המהרש"א, אמאי נענש על השנים ששהה בבית לבן, הרי מדעת אביו ואמו היה, ומחלו על כבודם? והביא שתירץ בעל אמרי נועם בשם הר"י מפרי"ש, שלאחר י"ד שנה שהיה בבית עבר, כבר נתקרה דעתו של עשיו, ושלחה רבקה את דבורה מניקתה אחריו לבית לבן, והוא נשתהה שם כ"ב שנה.

778. כך פירש רש"י את שאלת הגמ'. והק' הטורי אבן, הא אמרינן בכ"ב [ט"ז ע"ב] דישמעאל עשה תשובה? עיי"ש. אבל במד"ר [בראשית פרשה ס"ב] איתא

אפשר לעשותה ע"י אחר — דוחה ת"ת, היינו משום שכך רצון ה', שתכלית תורה — הוא קיומה. אבל אם אפשר לעשות המצוה ע"י אחר, גדולה תורה מכל המצוות.

ואף בענין פיקוח נפש, אם נודמן לאחד להציל נפשות, ולהשני לא נודמן — רק עסק לו בתורה, זה שעסק בתורה — הגדיל לעשות, שגדול ת"ת מהצלת נפשות.

775. כתב בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן [סוף סי' רע"ב], דהוא הדין, דנשיאת אשה — גדול מכבוד אב ואם. עיי"ש.

776. בכמה מקומות אמרו: "בית מדרש של שם ועבר". ומה שאמר כאן בבית עבר, ולא נקט גם את שם, היינו לפי ששם כבר מת בשנת נ' ליעקב. אבל עבר היה חי, עד שהיה יעקב ב'